

Jan Pilżys

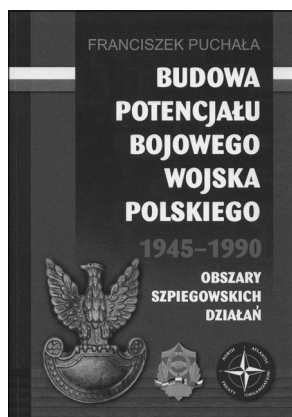
"Budowa potencjału bojowego Wojska Polskiego 1945-1990 : obszary szpiegowskich działań", Franciszek Puchała, Warszawa 2013 : [recenzja]

Bezpieczeństwo : teoria i praktyka : czasopismo Krakowskiej Szkoły Wyższej
im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego 8/1, 135-139

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Jan Pilżys*
Franciszek Puchała, *Budowa
potencjału bojowego
Wojska Polskiego 1945–1990.
Obszary szpiegowskich działań*

[Warszawa 2013, s. 559]

Recenzowana książka jest rozszerzeniem prac wcześniej podejmowanych na temat dziejów Wojska Polskiego (WP) w latach 1945–1990, między innymi przez Jerzego Kajetanowicza, Tadeusza Koneckiego i Edwarda Nalepę czy Juliana Babulę. Stanowi uzupełnienie wielu dobrze znanych studiów Leszka Grota i Jerzego Zalewskiego.

Autor *Budowy potencjału bojowego...* jest doktorem nauk humanistycznych, specjalizuje się w badaniach problemów bezpieczeństwa i obronności państwa. Jest emerytowanym generałem dywizji Wojska Polskiego z niezwykle bogatym doświadczeniem. Absolwent Oficerskiej Szkoły Artylerii, Akademii Sztabu Generalnego WP, Akademii Sztabu Generalnego SZ ZSRR. Doświadczenie w pracy na stanowiskach dowódczych i służbowych zdobywał w Śląskim i Pomorskim Okręgu Wojskowym. W latach 1980–2001 pełnił służbę wojskową w Sztabie Generalnym WP. W 1989 roku został I zastępcą szefa Sztabu Generalnego WP do spraw operacyjnych. Zawodową służbę wojskową zakończył w 2001 roku. Obecnie pełni funkcję prezesa Związku Żołnierzy Wojska Polskiego.

Zdobytą wiedzę i doświadczenie w czterdziestodwuletniej służbie na stanowiskach dowódczych i sztabowych Franciszek Puchała przeniósł na strony „Biuletynu Informacyjnego Sztabu Generalnego WP”, „Myśli Wojskowej”, „Przeglądu Wojskowo-Historycznego”, „Polski Zbrojnej”, kwartalnika „Bellona” oraz „Głosu Weterana i Rezerwisty” – publikując artykuły na temat sztuki wojennej oraz najnowszej historii Polski.

* Doktor, Katedra Badań nad Konfliktami i Pokojem, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Szczecińskiego.

Sądzę, że w wyniku powyższej działalności zarówno służbowej, jak i naukowej dr Franciszek Puchała podjął wysiłek ze skutkiem pozytywnym opracowania trzech książek o charakterze historycznym: *Sztab Generalny (Główny) Wojska Polskiego 1918–2003* (współautor), Warszawa 2003 oraz *Sztab Generalny Wojska Polskiego w latach 1945–1990*, Warszawa 2010, *Sekrety Sztabu Generalnego pojałtańskiej Polski* (wyd. Bellona 2011).

W Wydawnictwie Fundacja „Historia i Kultura” w Warszawie ukazała się w roku 2013 kolejna książka Franciszka Puchały – potrzebna, aktualna i uzupełniająca lukę w naszej historiografii: *Budowa potencjału bojowego Wojska Polskiego 1945–1990. Obszary szpiegowskich działań*.

Recenzowana pozycja liczy 559 stron, z czego tak zwany tekst czysty – 407 stron. Składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów merytorycznych, w tym cztery z nich (2–5) są podzielone na podrozdziały, zakończone załącznikami (2–6) i biogramami (2 i 3); zawiera również bibliografię oraz indeks osobowy.

Rozważania wstępne autor poczynił na 7 stronach książki – poświęcił je na ogólną charakterystykę warunków, w jakich odbywała się budowa potencjału bojowego SZ PRL. Na podstawie publikacji dostępnych na rynku wydawniczym oraz własnych przemyśleń przedstawia czytelnikowi ważniejsze czynniki materialne i niematerialne, które jego zdaniem decydowały o zdolności sił zbrojnych do wykonania zadań. W bardzo wielkim skrócie ukazuje stan przemysłu zbrojeniowego oraz ważne procesy mające wpływ na jego rozwój po odzyskaniu przez Polskę niepodległości 11 listopada 1918 roku i po zakończeniu II wojny światowej.

W sześciu rozdziałach Puchała przedstawia w sposób kompleksowy wybrane problemy budowy potencjału bojowego Wojska Polskiego w okresie nacechowanym zjawiskami „zimnej wojny” i wyścigu zbrojeń, w których Polska musiała uczestniczyć. W poszczególnych etapach rozwoju sił zbrojnych autor stara się dostrzec zależności między potencjałem bojowym wojska i możliwościami ekonomicznymi państwa.

W rozdziale pierwszym „Warunki rozwoju potencjału bojowego Wojska Polskiego w latach 1945–1990” – na 63 stronach książki autor prezentuje warunki rozwoju potencjału bojowego Wojska Polskiego w latach 1945–1990 – z konieczności bardzo ogólnie ukazuje: ustalenia konferencji w Teheranie (1943), Jaltie (1945) i Poczdamie (1945) i ich konsekwencje odnośnie do kształtowania się granic naszego państwa, budowy i rozwoju potencjału bojowego WP, przygotowanie ewentualnych działań polskich wojsk operacyjnych na obszarze Zachodniego Teatru Działań Wojennych, wpływ „zimnej wojny” na kształtowanie potencjału bojowego wojsk i rozwój polskiej gospodarki, uwarunkowania kształtowania polskiej doktryny wojennej i potencjału bojowego wojsk wynikające z przynależności Polski do Układu Warszawskiego. Autor w większości swoją wiedzę na powyższe tematy oparł na istniejących już na rynku wydawniczym publikacjach i artykułach oraz na kilku dokumentach archiwalnych. W 11 załącznikach do rozdziału zamieścił 4 tabele, 2 schematy, kalendarium ważniejszych wydarzeń dotyczących Wojska Polskiego oraz 15 zdjęć. Rozdział drugi „Możliwości produkcyjne przemysłu zbrojeniowego” składa się z 8 podrozdziałów – zawierających 81 stron książki. Autor po ogólnym scharakteryzowaniu przemysłu zbrojeniowego w okresie międzywojennym, w czasie II wojny światowej i po jej zakończeniu do 1990 roku przedstawia podstawowe zagadnienia dotyczące zarządzania przemysłem zbrojeniowym, w tym: planowania, organizowania, kierowania i kontroli na poszczególnych

etapach jego rozwoju przez ówczesne instytucje polityczno-gospodarcze. Szczególną uwagę autor skupia na zakładach przemysłu ciężkiego, maszynowego i hutniczego, zaspokajających potrzeby sił zbrojnych w czołgi, transportery opancerzone i bojowe wozy piechoty, samoloty i śmigłowce wojskowe, okręty wojenne, broń strzelecką, urządzenia i systemy radiolokacyjne. Ponadto omawia najbardziej znane ośrodki badawczo-rozwojowe oraz instytuty, które współpracowały z zakładami zbrojeniowymi przy modernizacji i produkcji wspomnianego uzbrojenia i wyposażenia sił zbrojnych. Ich modernizacja oraz produkcja nowych została uwzględniona w osobnych podrozdziałach omawianego rozdziału. Informacje zamieszczone w poszczególnych podrozdziałach są opracowane na podstawie kilku dokumentów archiwalnych, publikacji zwartych, artykułów oraz prac cytowanych w pierwszym rozdziale. Są także uwzględnione przypisy, zawierające odautorskie informacje uzupełniające podejmowaną problematykę. W zakończeniu rozdziału, w załącznikach został zamieszczony wykaz zakładów zbrojeniowych do roku 1955, możliwości produkcyjne przemysłu zbrojeniowego w latach 1950–1955, lotniczego w latach 1951–1995, liczba jednostek pływających zbudowanych w stoczniach polskich w latach 1950–1993 oraz wykaz zakładów przemysłowych objętych systemem przyspieszonego odbioru broni i amunicji w stanie wojennym. Ponadto autor zamieścił 4 tabele, 10 zdjęć ilustrujących ważniejsze wydarzenia w zakładach produkujących sprzęt i uzbrojenie oraz w instytucjach naukowych, a także 7 biogramów wybitnych wynalazców i konstruktorów.

W rozdziale trzecim „Organizacyjno-techniczne aspekty rozwoju potencjału bojowego WP” autor omówił organizacyjno-techniczne aspekty potencjału bojowego WP. W dwóch podrozdziałach wyeksponował najważniejsze czynniki budowania potencjału bojowego WP w najbardziej charakterystycznych okresach jego rozwoju. W szczególności ukazuje rolę i zadania jednostek organizacyjnych Ministerstwa Obrony Narodowej i Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. Podkreśla zwłaszcza czynnik integrujący działania poszczególnych elementów systemu obronnego państwa. Zdaniem autora, miał on na celu nadanie im jednolitego kierunku rozwoju, zwłaszcza poszczególnym rodzajom sił zbrojnych. Materiał w większości został opracowany na podstawie dokumentów archiwalnych (14), publikacji zwartych (9), 4 artykułów i cytowanych dzieł już wcześniej uwzględnianych w treści książki. W części końcowej rozdziału autor umieścił tabele, schematy oraz biogramy generałów Sztabu Generalnego Wojska Polskiego i generałów służb technicznych.

W rozdziale czwartym zatytułowanym „Rozwój potencjału bojowego rodzajów sił zbrojnych”, autor szeroko przedstawia rozwój organizacyjno-techniczny poszczególnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk, mający wpływ na ich potencjał bojowy. W pierwszym podrozdziale są zawarte wybrane zagadnienia planowania rozwoju i mobilizacji Wojska Polskiego, przedstawionego w różnych okresach jego działalności. Ponadto są opisane prace koncepcyjne dotyczące kształtu i charakteru WP, w czasie jego redukcji i przejścia na stopę pokojową po roku 1945, podczas realizacji planów pięcioletnich rozwoju i mobilizacji wojska do 1990 roku. Kolejne podrozdziały zawierają dokładny opis wybranych problemów i dynamiki rozwoju potencjału bojowego poszczególnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk w latach 1945–1990. Treści niniejszego rozdziału zostały opracowane na podstawie dokumentów archiwalnych oraz publikacji zwartych i artykułów. Zakończenie rozdziału zawiera 19 załączników opracowanych w formie tabel i schematów oraz liczne zdjęcia, przedstawiające czołgi, bojowe wozy piechoty,

transportery opancerzone, uzbrojenie wojsk raketowych i artylerii, samoloty i śmigłowce, okręty marynarki wojennej, broń strzelecką, granatniki i stacje radiolokacyjne. Rozdział piąty zatytułowany „Eksploracja uzbrojenia i sprzętu wojskowego. Pierwszy podrozdział dotyczy systemu technicznego i techniczno-specjalnego zabezpieczenia wojsk. Przedstawia podstawowe rodzaje zabezpieczenia, kolejne ich reorganizacje na szczeblach taktycznych i operacyjnych, zadania poszczególnych służb odpowiedzialnych za prawidłową eksploatację uzbrojenia i sprzętu pancernego i samochodowego, lotnictwa i Marynarki Wojennej. W drugim podrozdziale autor poświęcił uwagę wojskowym placówkom naukowo-badawczym, poligonom doświadczalnym, ich roli w rozwoju potencjału bojowego Wojska Polskiego. Podrozdział trzeci dotyczy sposobów pozyskiwania kadry dowódczej, oficerów sztabów i inżynierów dla wojska i przemysłu zbrojeniowego. Ponadto autor opisuje początki tworzenia szkolnictwa wojskowego, wymienia akademie wojskowe, szkoły oficerskie, chorążych oraz zawodowe szkoły podoficerskie rodzajów sił zbrojnych i wojsk oraz ich ogólne zadania w systemie szkolnictwa wojskowego. Przedstawia zadania i osiągnięcia kompanii i batalionów akademickich oraz fakultetów tworzonych w uczelniach cywilnych, przygotowujących specjalistów dla formacji i służb wojska. Największą uwagę autor poświęcił Wojskowej Akademii Technicznej (WAT) jako placówce naukowej realizującej prace z dziedziny rozwoju technicznego wojska. Wyeksponował jej osiągnięcia w działalności naukowo-badawczej.

Rozdział zawiera tabele oraz zdjęcia, przedstawiające między innymi sprzęt rakietowy Oficerskiej Szkoły Artylerii w Toruniu, oficerów WAT, polityków wizytujących uczelnie techniczne i ich komendantów.

W ostatnim, szóstym, rozdziale, zatytułowanym „Siły Zbrojne w polu zainteresowań wywiadowczych”, autor definiuje pojęcie wywiadu, wyjaśnia różnice pomiędzy wywiadem i szpiegostwem, omawia rolę podwójnego agenta oraz opisuje ważniejsze wydarzenia, które miały miejsce w historii polskiego wywiadu, oraz metody werbunku szpiegów. Następnie charakteryzuje etapy procesu wywiadowczego, wyjaśnia istotę planowania operacyjnego i mobilizacyjnego i jego wartość dla sił PRL i wywiadu. Autor wnikliwie zaprezentował działalność szpiegowską płk. Ryszarda Kuklińskiego, co stanowi zasadniczą część tego rozdziału. W części końcowej umieścił zdjęcia wojsk Sojuszu Północnoatlantyckiego i Układu Warszawskiego stacjonujących w Europie w 1980 roku, dyslokacji dywizji Grup Wojsk Radzieckich w Niemczech i Narodowej Armii Ludowej NRD w 1980 roku oraz karty operacyjnej płk. Ryszarda Kuklińskiego i jego legitymacji żołnierza zawodowego.

Autor recenzowanej pracy trafnie podjął istotny problem, dotyczący dziejów Wojska Polskiego w latach 1945–1990, w tym czynników materialnych i niematerialnych budowy potencjału bojowego. Książka została wydana na dobrym poziomie edytorskim. Układ pracy jest logiczny, a poszczególne rozdziały napisane językiem komunikatywnym i zwięzłym. Omawiana pozycja stanowi wkład do kontynuacji badań nad dziejami Wojska Polskiego.

Oryginalność publikacji polega na kompleksowym oglądzie badanej tematyki i zaprezentowaniu dostępnych dokumentów archiwalnych zgromadzonych w trzech polskich archiwach, dokumentów opublikowanych, opracowań zwartych, artykułów, wywiadów i relacji oraz wiedzy przyswojonej podczas pracy autora w Sztabie Generalnym WP. Autor znacznie poszerzył dotychczasową wiedzę o potencjale bojowym

WP oraz o kulisach szpiegostwa na przykładzie płk. Ryszarda Kuklińskiego. Książkę uzupełnia bogaty materiał fotograficzny, schematy, tabele oraz biogramy. Na uwagę zasługuje sformułowana obiektywna ocena zaistniałych faktów, pozbawiona bieżącej ideologizacji.

Niedostatkami pracy jest brak recenzji. Ponadto w kategorii usterek można by wykazać niejednorodność stosowania przypisów końcowych we wszystkich rozdziałach książki. Niekiedy brakuje informacji o źródłach: załączników nr I i II na stronach 51 i 52, biogramów: wybitnych wynalazców i konstruktorów (s. 161–166), generałów Sztabu Generalnego WP (s. 223–241) oraz generałów służb technicznych (s. 232–241). Nie ma też źródeł danych taktyczno-technicznych uzbrojenia WP i niektórych zdjęć (s. 379–431). W książce podano błędną datę przystąpienia Polski do Unii Europejskiej (s. 25). Ponadto w wykazie opracowań zwartych (bibliografia) nie jest zachowana alfabetyczna kolejność nazwisk (s. 545, 546). W spisie artykułów są umieszczone opracowania zwarte (s. 549). Na stronie 550 wystąpił niepełny zapis wydawnictwa „Zeszytów Naukowych Marynarki Wojennej”. Praca niestety nie zawiera indeksu nazw geograficznych – niezwykle potrzebnych w opracowaniach historyczno-wojskowych.

Powyższe uwagi nie obniżają w znaczącym stopniu wartości publikacji dr. Franciszka Puchały, która jest wartościową pozycją popularnonaukową. Stanowi fachową, dobrze skonstruowaną syntezę badań nad dziejami Wojska Polskiego w latach 1945–1990, to jest w okresie budowy jego potencjału bojowego. Dostarcza cennych informacji na temat szpiegowskich działań obcego wywiadu i roli płk. Ryszarda Kuklińskiego. Książka jest adresowana do szerokiego kręgu czytelników, zwłaszcza entuzjastów historii wojskowości.